

**СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ
„СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”
ФАКУЛТЕТ ПО СЛАВЯНСКИ ФИЛОЛОГИИ
КАТЕДРА „РУСКИ ЕЗИК”**

Анна Сергеевна Баранова

**НАЦИОНАЛНОКУЛТУРНАТА СПЕЦИФИКА НА
КОНОТАЦИИТЕ В ПРЕВОДА ОТ РУСКИ НА БЪЛГАРСКИ
ЕЗИК**

**Автореферат на дисертация
за присъждане на образователната и научна степен „доктор”**

Област на висше образование: 2. Хуманитарни науки

Професионално направление: 2.1. Филология

Научна специалност:

Славянски езици (Съвременен руски език – Лингвокултурология)

Научен ръководител:

доц. д-р Илиана Михайлова Владова

**София
2017**

Рецензенти:

доц. д-р Юлиана Иванова Чакърлова

доц. д-р Силвия Атанасова Петкова

Автори на становища:

проф. дфн Стефка Иванова Георгиева

доц. д-р Радост Ангелова Железарова

доц. д-р Илиана Михайлова Владова

Дисертационният труд е обсъден и предложен за публична защита на заседание на Катедрата по руски език на Факултета по славянски филологии на СУ „Климент Охридски”, проведено на 07. 06. 2017г.

Публичната защита на дисертационния труд ще се състои на 12. 10. 2017г. от 14ч. в зала № 2 – Ректорат.

Материалите по защитата са на разположение на сайта на Софийския университет „Св. Климент Охридски” <https://www.uni-sofia.bg/>.

СЪДЪРЖАНИЕ

Увод	4
Глава 1. Теоретични основи на изследването	9
1.1. Конотацията като лингвистично понятие	9
1.1.1. Аспекти на изследването на конотацията в лингвистиката	11
1.1.1.1. Семиотичен аспект	11
1.1.1.2. Семантичен аспект	12
1.1.1.3. Стилистичен аспект	17
1.1.1.4. Психолингвистичен аспект	19
1.1.1.5. Когнитивен аспект	20
1.1.1.6. Преводачески аспект	21
1.1.1.7. Лингвокултурологичен аспект	24
1.1.2. Място на конотацията в съдържателната структура на думата	29
1.1.2.1. Конотацията като екстралингвистична същност	30
1.1.2.2. Конотацията като надсловна същност	31
1.1.2.3. Конотацията като част от лексикалното значение	33
1.1.3. Типология на конотациите	38
1.2. Конотациите и преводът	42
1.2.1. Трудности в превода на конотативно мотивирани единици	42
1.2.2. Стратегии при превод на конотативно мотивирани единици	45
Глава 2. Семантико-прагматично съдържание на нарицателните субстантиви и предаване на конотативните им значения при превода	50
2.1. Зооними	52
2.2. Фитоними	81
2.3. Предметни субстантиви	99
2.4. Ситуативни субстантиви	113
2.5. Номинации на хора	126
2.6. Номинации на фантастични същества	145
Глава 3. Семантико-прагматично съдържание на онимите и предаване на конотативните им значения при превода	160
3.1. Имена на художествени персонажи	163
3.2. Имена на реални личности	177
3.3. Топоними и квазитопоними	188
Заклучение	194
Библиография	202

Несъизмеримостта на културните представи на различните езикови общности повдига ред въпроси, от решаването на които зависи пълноценното общуване на хората в модерния свят. Част от тях попада в полето на лингвистичната проблематика. Антропоцентричният характер на съвременното езикознание определя повишения интерес към изследването на езиковите единици с оглед на акумулираната в тях културна информация, както и на начините за разшифроване и транслиране на тази информация в процеса на интеркултурната комуникация.

В настоящата дисертация е представено изследване на националнокултурната специфика на руски лексикални единици с конотативни значения и начините за предаване на тези значения при превод на български език.

Конотациите в много случаи стават „жертва“ на системната асиметрия и културното своеобразие на двата езика, встъпили в контакт. Адекватното предаване на националноспецифичните конотативни значения на лексикалните единици, използвани в художествено-литературния дискурс, е проблем, с който преводачът често се сблъсква. Запазването на тези значения в текста на превода е особено важно в случаите, когато те са инструмент за прагматично въздействие на текста върху читателя.

В дисертацията конотацията се разглежда като лингвокултурна категория, която съотнася две различни знакови системи – езика и културата – и позволява да се опише тяхното взаимодействие (вж. Телия 1996, Телия, Опарина 2011, Маслова 2001). Следвайки разработките на лингвокултурологичната школа на В. Н. Телия, смятаме, че конотацията е същност, чрез която културата се въплъщава в езиковия знак. Културната обусловеност на конотативните значения на лексикалните единици се разбира като тяхна иманентна характеристика, тъй като тези имплицитни наслоявания са силно повлияни от редица екстралингвистични фактори: историческото развитие, социалния опит, културните и идеологическите нагласи, образователните, художествените и научните постижения на лингвокултурната общност.

Актуалността на изследването се определя от: все по-осезаемата необходимост от декодиране на имплицитните смисли на контекста в интеркултурната комуникация; нееднозначното използване на термина културна конотация в научната литература; не достатъчно детайлното проучване на възможните преводачески решения при предаване на националнокултурната специфика на единиците, които са носители на конотативно значение, при превод от руски на български език.

Обект на настоящото дисертационно изследване са руски съществителни имена (нарицателни и собствени), съдържащи националноспецифични конотативни значения, които в художествено-литературния дискурс са материализирани във вторични номинации, производни думи и устойчиви сравнения (УС). В повечето случаи те представляват трудност за преводача поради необходимостта от комплексно възпроизвеждане на референтния им план и на стоящия зад тях културен контекст. Това определя **предмета** на анализ – преводаческия аспект на реализацията на тези единици в художествения текст.

Целта на работата е да се установят възможностите за адекватно възпроизвеждане на конотативния потенциал на лексемите от изходния текст в текста на превода въз основа на анализ на съдържателните и функционалните им характеристики в различни контексти и да се типологизират стратегиите, чрез които се постига транслирането му.

Тази цел предполага решаването на следните **задачи**:

- да се уточни понятието културна конотация (предвид нееднозначното използване на термина в научната литература), като се проучат основните трактовки в рамките на различните лингвистични дисциплини (лексикална семантика, стилистика, психолингвистика, когнитивистика, теория на превода, лингвокултурология), и да се формулира обобщаващо определение;
- да се локализира конотацията в структурата на значението на лексикалните единици;
- да се установи конотативният обем и националнокултурната специфика на изследваните лексикални единици;
- да се съпостави степента на адекватност на текстове на съвременни руски художествени произведения и техните преводи на български език от гледна точка на съдържащите се в тях имплицитни смисли, предадени чрез конотативния компонент на лексикалните единици;
- да бъдат открити стратегиите за предаване на културната конотация при превод от руски на български език;
- да се определи каква част от конотативния потенциал на изходната езикова единица е успешно транслирана в преводния текст и каква е изгубена (въз основа на анализа на публикувани преводи на руски художествени текстове на български език).

Методи на изследването. Поставените цели и задачи определят прилагането на принципа на комплексното изследване на езиковите единици в речта. В дисертационното изследване той се базира на следните изследователски методи: метод на лингвистичното наблюдение, анализ на лексикографски данни, контекстуално-ситуативен анализ, контрастивен анализ, както и елементи на компонентен семантичен анализ.

Емпиричен материал. Изследването е осъществено изцяло върху откъси от художествени текстове, тъй като в тях конотативно маркираните единици имат много силен оценъчно-емотивен и изобразителен потенциал, чието предаване при превода е особено сложно. Анализираният езиков корпус включва илюстративни примери от прозаични художествени произведения на руски автори и техните издадени преводи на български език. Основната част от примерите са събрани по метода на тоталната ексцерпция от 11 литературни текста¹ (5 романа, 2 повести, 1 фейлетон и 3 разказа), които обхващат периода от 20-те години на 20 в. до наши дни. Привлечени са също примери от паралелния подкорпус на Националния корпус на руския език (Национальный корпус русского языка – НКРЯ), селектирани по предварително зададени критерии, както и отделни примери, открити на случаен принцип в процеса на работата. Това е свързано с необходимостта анализиранияте единици да бъдат представени в различни контексти, за да бъдат изведени разнообразните им съдържателни и функционални характеристики, които определят различните преводачески решения. Смятаме, че този подход осигурява репрезентативност и достатъчна пълнота на извършения анализ.

¹ В списъка на източниците на емпиричен материал литературните произведения, подложени на тотална ексцерпция, са отбелязани с*.

Вниманието ни е съсредоточено основно върху примерите от произведения на съвременни автори, тъй като в тях е отразен актуалният състав на конотативно маркираната лексика и състоянието на имплицитното езиково съдържание.

В дисертацията е представен подробен анализ на конотативния обем, функционалните параметри и възможностите за пресъздаването им в текста на превода на 55 конотативно маркирани лексикални единици (40 нарицателни субстантива от 6 тематични групи и 15 онима), реализирани в общо 88 контекста.

Теоретичната значимост на дисертационното изследване се състои в: цялостното разкриване на националнокултурното конотативно съдържание на разгледаните конотативни субстантиви; допълването на съществуващите разработки, изследващи конотативната асиметрия между двата славянски езика – руски и български; открояването на главните функции на конотативно маркираните езикови единици в художествено-литературния дискурс; извеждането на основните типове преводачески стратегии при превод на български език на руски прозаични текстове, съдържащи такива единици, и на основните принципи, на които следва да се базира преводаческото решение.

Практическа стойност на изследването. Резултатите от представения анализ могат да бъдат използвани в: практиката на преподаване на руски език като чужд с оглед на постигането на високо ниво на лингвокултурна компетентност у учащите се; при провеждането на занятия по теория и практика на превода и по лингвокултурология; при подготовката на спецкурсове, свързани с различните аспекти на интеркултурната комуникация и с разкриването на имплицитната културна информация, кодирана в езика.

Структура на работата. Дисертацията се състои от увод, три глави (*Теоретични основи на изследването; Семантико-прагматично съдържание на нарицателните субстантиви и предаване на конотативните им значения при превода; Семантико-прагматично съдържание на онимите и предаване на конотативните им значения при превода*), заключение и библиография.

В първа глава „Теоретични основи на изследването“ са представени основните теоретични положения, свързани с проучването на категорията конотация.

Проследяват се основните гледни точки относно същността на конотацията в рамките на лингвистичните направления, в които тя е разработвана: семиотиката, семантиката, стилистиката, психолингвистиката, когнитивната лингвистика, транслатологията и лингвокултурологията. Основният акцент е върху трактовките, в които се постулира културната обусловеност на категорията. Правят се някои терминологични уточнения, свързани с нееднозначното използване на термина културна конотация в научната литература. Приема се по-широкият подход към тази същност, при който културната маркираност е нейна вътрешна характеристика и не се свежда до факултативен компонент в структурата ѝ, т.е. „атрибутът „културна“ obligatorно влиза в понятието конотация и може да се пропуска поради инклузивните отношения между тях” (Фрост 2006, 58). Това се аргументира с нейния имплицитен, но узуален характер, с устойчивата ѝ съотнесеност с културно маркираните нагласи и фонови знания на представителите на дадена лингвокултурна общност, както и с „културната специфика на вътрешната им форма, която вербализира националните стереотипи” (Токарев 2003, 60).

В отделен параграф е разгледан спорният въпрос за включването на конотацията в значението на думите. Той е функция на по-общия въпрос: кои семантични същности са достатъчно устойчиви и имат потенциала да участват в изграждането на лексикалното значение и кои следва да се разглеждат извън рамките му. Разногласията са основани на двойствения характер – концептуален и провербален – на конотацията. От една страна, това е тип информация, устойчиво възпроизводима в езика. Именно в него и чрез него тя може да бъде осмислена и охарактеризирана. От друга страна, необективната ѝ в езиково отношение природа, произлизаща от психологическата и културната ѝ специфика, не позволява тя да бъде еднозначно разглеждана като пълноправен на денотата компонент на лексикалното значение (Звегинцев 1957, 170-171).

При наличието на факти в подкрепа на тезата, че конотацията пронизва цялата езикова система и е неразделна част от дискурса, за настоящото изследване интерес представлява преди всичко лексикалната обективация на конотацията. Същевременно съзнаваме, че разбирането за конотацията като езикова универсалия има отношение към представената работа. Дори проявена на лексикално ниво, тя участва във формирането на прагматично-изобразителната ценност на цялото изказване и това се отразява в процеса на превода (начините за компенсиране на конотативните смисли в текста на превода варират от лексико-семантична трансформация (напр., замяна на образа) до реорганизация на цялостната структура на изказването).

Въпреки силната зависимост на конотациите от контекста и речевата ситуация (поради която някои автори я разглеждат като надсловна същност (вж. Уфимцева 1986, Дюбоа 2003 и др.)), в дисертационното изследване е предложено обобщаващо някои от най-разпространените гледни точки определение, според които тя се позиционира в съдържателната структура на думата. То гласи:

Конотацията е хетерогенен компонент на импликационала на лексикалното значение, локализиран в прагматичния му макрокомпонент и съдържащ сведения за отношението на представителите на лингвокултурната общност към обекта на номинацията. Тези сведения се извеждат въз основа на актуализацията на определени несъществени признаци на означаемото, които в съответната езикова картина на света се свързват с оценката и емоционалното му преживяване. Конотацията е семантичният израз на асоциациите, породени от денотативния или образно мотивирания аспект на значението, има устойчив характер и придава експресивност на изказването. Културната обусловеност е нейна иманентна характеристика.

Разнородният характер на компонентите на конотацията, сложната ѝ природа и многоаспектните ѝ прояви предполагат наличието на многобройни типологии, разработени на различни основания. В текста са представени класификации, основани на: съдържателната структура на конотацията (най-често се разграничават експресивна, оценъчна, емотивна, стилистична и културна конотация); стабилността на конотациите в езиковото съзнание на носителите на езика (според този класификационен признак те биват узуални / okazjiонални; инхерентни / адхерентни; устойчиви / неустойчиви); механизма на възникването им (концептуални / езикови).

Съществуват типологии, основани на други критерии: експлицитни – имплицитни конотации (Шаховски 1982, 30); формално изразени – формално неизразени (напр. с помощта на оценъчни суфикси или без тях: *солнышко* – *береза*) (У Гохуа 1995, 77-78). Подобни класификации са нерелевантни за изследването, тъй като в

работата имплицитността се разбира като константна характеристика на конотацията, а осъществяваният анализ обхваща само непроизводни думи, чиито конотативни значения не са изразени чрез специални морфемии.

В съответствие с представените класификации, в дисертацията се разглеждат лексикални единици, съдържащи узуални конотации с концептуална или езикова природа, като съдържателният им тип се определя в зависимост от доминиращия съдържателен компонент: експресивен, оценъчен, емотивен, културен (културно-енциклопедичен или културно-символичен).

За да бъдат изведени възможните стратегии за предаване на конотативните значения при превод от руски на български език, в тази глава се коментират и основните трудности, които възникват в преводаческия процес. Те се определят от няколко фактора, обуславящи нивото на еквивалентност на изходния текст (ИТ) и преводния текст (ПТ) при превод на художествена литература, съдържаща конотативна лексика и фразеология:

- лингвокултурната компетентност на преводача;
- номинативните и изразните възможности на изходния език (ИЕ) и езика на превода (ПЕ);
- функцията на конотативната единица в контекста.

Първият тип трудности е свързан с разпознаването на конотативно маркираната единица в речевия поток и с определянето на пълния ѝ семантико-прагматичен обем. При недостатъчно висока лингвокултурна компетентност на преводача, която задължително включва владение на конотативното съдържание на езика, съществува опасност от „пропускане” на образната номинация или от неправилното ѝ тълкуване. И в двата случая резултатът е погрешна реноминация в ПТ.

Свързан със свободното боравене с културните смисли от страна на преводача е и вторият тип трудност: правилното определяне на приоритетната функция на конотативно маркираната единица в контекста. Тя е обусловена от съотношението на съдържателните компоненти в структурата на конотативното значение и от влиянието на контекста върху активизиране на един или друг компонент. В работата се разграничават следните функции:

➤ образно-номинативна – реализира се, когато вътрешната форма на конотативно маркираната лексема или образът, стоящ зад нея, актуализира по-ефективно от денотацията съвкупност от признаци (често такава функция реализират прецедентните имена, тъй като асоциативно са свързани с цели художествени произведения или прецедентни ситуации);

➤ експресивно-оценъчна – когато образът е носител на оценката на представителите на лингвокултурната общност за номинираното понятие (единици като р. *ястреб*, *трутень*, *колпак*, *пила*, *балда* съдържат пейоративна оценка, която най-често се проявява в контекста, а р. *былинка*, *барашек*, прецедентното име (ПИ) *мать Тереза* – мелиоративна оценка);

➤ експресивно-емотивна – когато образността на единицата цели да предизвика определена емоционална реакция у реципиента на изказването (при употреба на ПИ р. *Дюймовочка*, на лексемите р. *березка*, *голубка*, на микротопонима р. *Лубянка* често доминира тази функция);

➤ стилистично-изобразителна – когато конотативното значение на единицата влиза във взаимодействие с контекста и участва в изграждането на различни

стилистично-изобразителни средства и похвати (напр., ирония, сарказъм, алегория, алюзия, прагматично-оценъчна рамка на текста или фрагмента, характеристика на героя и др.).

➤ функцията на лаконизацията на речта – тя е присъща на всички образно мотивирани единици, тъй като образните номинации са концентрирано обозначение на фрагменти от действителността.

Повечето от тези функции се реализират взаимосвързано, като съотношението им в различните единици (а понякога и в контекстуалните употреби на една и съща единица) е различно. Затова пред преводача стои задачата правилно да улови йерархията им при конкретната речева реализация. Често тази йерархия определя спектъра на възможните преводачески решения.

Третият тип трудности е свързан с несъизмеримостта на езиковите системи. Тъй като конотативното съдържание на езика се определя от националнокултурните нагласи и представи на езиковия колектив, може да се предположи, че то е асиметрично представено в ИЕ и ПЕ. Асиметрията се наблюдава както в плана на съдържание, така и в плана на изразяване на езиковия знак. Съдържателната неравнозначност произтича от различното прагматично съдържание, конотативно семантизирано в двата езика, например имплицитното съдържание на ПИ като р. *Иван Сусанин, Павлик Морозов, б. Бай Ганьо* няма конотативна фиксация в другия език. По-често са случаите на формално разминаване, когато сходен имплицитен смисъл се асоциира от представителите на двете лингвокултури с различни образи: срв. р. *ишак* и б. *вол* – '*извършващ тежък физически труд*'; р. *березка* и б. *топола* – '*стройна*'; р. *коломенская верста* и б. *върлина* – '*висок и слаб*'; р. *клоп* и б. *паяк / буболечка* – '*малък, дребен*' и др., а към еквивалентни в денотативно отношение единици са прикрепени различни конотативни значения: срв. несъизмеримия прагматичен потенциал на р. *осина* и б. *трепетлика*; р. *паук* и б. *паяк*; р. *божъя коровка* и б. *калинка*; р. *жук* и б. *бръмбар*; р. *чайник* и б. *чайник* и др. Това означава, че при точно уловено от преводача имплицитно съдържание и правилно формулирана приоритетна функция на употребата на съдържащата го номинация, те трябва да бъдат адекватно прекодирани със средствата на ПЕ.

Въз основа на разбирането, че съдържанието на културната конотация е базирано на културната интерпретация на асоциативно-образното основание на езиковата единица (с други думи, образният компонент е облигаторен за конотативното значение), като основен критерий за успешно транслиране на конотативните значения при превод на художествен текст в работата се определя възможността за запазване на образната природа на оригинала при максимално адекватно пресъздаване на прагматичната му ценност и експресивността му. Затова представената глава завършва с определяне и аргументиране на основните стратегии за транслиране на конотативните значения в ПТ (като за основа са използвани формулираните от Я. И. Рецкер начини за предаване на образните фразеологизми при превод (Рецкер 2007, 158)): чрез запазване на образа; чрез частична замяна на образа (с единица от същия семантичен ред); чрез пълна замяна на образа; чрез неутрализация на образа.

Поради „неуловимостта“ и хетерогенността на конотативните значения те трудно се поддават на системно описание. Ето защо стабилността в съзнанието на носителите на езика и системната закрепеност на всяка асоциация следва да се търси в езиковата ѝ

верификация. Тази особеност налага проучването на конотациите чрез единици, в които те се материализират (вж. Апресян 1995, 156-177).

Във **втора глава („Семантико-прагматично съдържание на нарицателните субстантиви и предаване на конотативните им значения при превода”)** на анализ са подложени: 1) основанията и семантико-прагматичният обем на конотативните значения на руски нарицателни субстантиви и разчленени номинации и 2) начините за предаването им при превод на български език в случаите, когато те са реализирани в метафори, лексикализирани преносни значения, конотативно мотивирани производни думи и устойчиви сравнения (УС). Смятаме, че конотативните значения могат да бъдат достатъчно пълноценно изследвани и описани въз основа на посочените 4 разновидности на тяхната материализация в езика. Направен е опит да се определи каква част от конотативния потенциал на единиците от ИТ е успешно транслирана при превод на български език, а каква е частично или напълно изгубена.

Освен нарицателни субстантиви във фокуса на вниманието попадат и разчленени номинации, които представляват единно, цялостно обозначение на определен обект от действителността и затова са съотносими в съдържателен план с лексемите.

Анализираните езикови единици принадлежат към 6 тематични групи (ТГ): **зооними, фитоними, предметни субстантиви, ситуативни субстантиви, наименования на хора, наименования на фантастични (свръхестествени) същества**. Тематичният характер на обособените групи и техният състав са продиктувани от ексцерпиранията от руската художествена литература примери на използване на конотативно обусловени номинации и техните преводи на български език.

В последно време **зоонимите** и по-специално зооморфните номинации често стават обект на съпоставителни лингвокултурологични изследвания. В редица научни трудове се дефинира понятието „зооморфен код на културата”. Това безусловно характеризира зооморфизмите като езикови единици, посредством които става възможно проучването на измеренията на националната култура: естетичните и моралните оценки и социокултурните нагласи на езиковата общност. Тяхната националнокултурна специфика е заложена в конотативния компонент на значението им. От микрокомпонент в семантичната структура на зоонима конотацията се превръща в макрокомпонент в зооморфното лексикално значение, който чрез своите културно-обусловени образни, оценъчни, емотивни и експресивни семи има равен статус с денотата в обозначаването на реалните обекти (Огдонова 2000). Силният емоционален заряд и образно-естетическото въздействие на тези единици води до честата им метафоризация (Занглигер 1997, 223).

В процеса на анализ се установява, че при употребата на разгледаните единици най-често доминира **експресивно-оценъчната функция** (в 12 от контекстите), като в тях преобладават случаите на **пейоративна оценъчност** (в 8 контекста) и отношение на неприязън към назоваваните с лексемите от тази ТГ обекти, например в следния контекст:

р. – И не рассчитывай, что я твою шавку пропишу! – крикнула она вслед, но входная дверь уже хлопнула. В добрый час и скатертью дорога (М. С.).

Този резултат е закономерен, тъй като референтите на анализираните лексикални единици имат типично поведение, което се възприема и интерпретира от

представителя на дадена лингвокултурна общност чрез определен културен код и предизвиква у него конкретна оценка, асоциативно пренесена върху човешките поведенчески модели. Това, че по-често конотативно са фиксирани отклонения от нормата на поведение (която подсъзнателно се свързва с доброто), се дължи на силния емоционален заряд на негативните прояви.

Значително по-рядко приоритетна е **образно-номинативната** функция (в 5 от контекстите), напр.:

р. У самого Хохлова глаза были красные, воспаленные. / – Сам-то ты спал? / – Ну, как барсук... (А. И.);

експресивно-емотивната (1) и **стилистично-изобразителната** (1), като последните 2 се реализират във връзка с една и съща лексема в следния контекст:

р. За всю долгую ночную дорогу Линдт не проронил ни слова – а зачем? Когда воронок, покрутившись по улицам, выехал за город, сам собой отменился допрос, а когда замигали впереди огоньки на вышках военного аэродрома, отпал и расстрел без суда и следствия, не радовавший Линдта только потому, что в начале декабря под Энском было не сыскать утонувшего в черемухе набоковского оврага, без которого русскому человеку, будь он хоть трижды еврей, и расстрел – не расстрел (М. С.).

Стилистично-изобразителната функция се проявява в ключовата позиция на конотацията на лексемата *р. воронок* в изграждане на емоционално-въздействащия фон на фрагмента.

Въпреки националнокултурната специфика на образните зооморфни номинации при превод от руски на български език се регистрира **висок процент на информативно-прагматична и експресивна еквивалентност между ИТ и ПТ**. Деформация в ПТ на оценъчно-изобразителния потенциал на изходните лексеми е отчетена предимно в случаите (4 контекста), когато преводачът не е съумял да улови целия диапазон от конотативни семи на конкретната единица или не е отчетел контекстуалните особености на употребата ѝ, като в следния фрагмент:

р. – Так зачем тогда жениться? – резонно заметила Галина Петровна, с удовольствием чувствуя, что вся она, начиная с чуть приподнятых идеальных бровей, заканчивая лаковыми чулками на стройных икрах, в сотни раз лучше и качественней, чем эта свиристелка, которая даже молодостью своей не могла распорядиться с толком. Ногти обкусанные, кожа на переносице шелушится. Дешевка (М. С.).

б. – Тогава защо ще се жените? – попита не без основание Галина Петровна, наслаждаваща се на факта, че цялата тя, като се започне от леко повдигнатите идеални вежди и се стигне до лъскавите чорапи на стройните прасци, е сто пъти по-хубава и по-качествена от тази мърла, която не можеше да се възползва подобаващо дори от младостта си. Ноктите ѝ изгризани, носът ѝ се бели. Евтиния (прев. А. Г.).

Замяната на образа в дадения случай може да се разглежда като резултат от семантична модулация на значението на изходната единица, тъй като *б. мърла* носи сходен с нея (дори малко по-силен) прагматично-оценъчен потенциал – категорично негативно, пренебрежително отношение. Обаче основания за оценката в двете единици дават различни личностни качества на означаемия обект. В ИТ те се извеждат от К2 на зооморфизма: '*празноглаво, повърхностно, лековато поведение*', който не съдържа семата '*мърляв, неугледен*'. Неизисканият външен вид на героинята е представен като поредната проява на нейното празноглавие и вятърничавост, на незадълбочената ѝ, лековата същност (такова е отношението към нея на говорещия). В ПТ опорните

признаци на образа са извлечени по-скоро от контекста и са сведени основно до немарливата външност. Това променя характеристиката на героинята и следователно прави превода недостатъчно адекватен.

В случаите, когато е установен конотативен дисбаланс между ИТ и ПТ, са предложени алтернативни преводни варианти. В разглеждания фрагмент по-адекватно решение е б. *въртиопашка* или *празноглавка*. И двете лексеми са съизмерими с изходния зооморфизъм в информативно, прагматично, стилистично и експресивно отношение. Следователно, тук е възможна адекватна в прагматично отношение пълна замяна на образа с пълноценен експресивно-оценъчен еквивалент.

В разгледаните реални преводи са регистрирани най-много случаи на **частична замяна на образа** с единица от същия семантичен ред (р. *упиралась как дикий вепрь* – б. *дърпа се като див звяр*; р. ... *бывший паук, то есть помещик Тарантаев, который, конечно, сосал нашу кровь...* – б. ...*бившата тарантула, тоест помещика Тарантиев, който разбира се ни пиеше нашата кръв...* и др.) и на **пълно запазване на образа** (напр.: р. *драчливый, как петух – голяма драка, същински петел*; р. *верткая как угорь* – б. *въртелива като змиорка*), като в 2 от тях само частично е предадена изходната прагматична ценност, а в 1 е накърнена експресивността (напр., р. *(спал) как барсук* – б. *(снах) като язовец* – асоциацията с поспаливост не е семантизирана в избраната българска лексема, а в единицата от същия семантичен ред б. *пор*, което прави ТП не достатъчно експресивен). Сравнително често при превода се избира **неутрализацията на образа** (р. ... *ломаем подьем, клуши, не жалеем себя* – б. ...*останете с опънат падьом, много сте тромави, не се жалете толкова*), като загуба търпи предимно експресивността, докато информативно-прагматичната ценност е напълно запазена; редки са случаите на пълна замяна на образа със съизмерим в конотативно отношение образ, характерен за българската лингвокултура (р. *шавка* – б. *пикла*).

За разлика от зооморфните номинации, които в по-голямата си част реализират пейоративна оценъчност, фитоморфизмите, мотивирани от конотативните значения на **фитонимите**, са по-равномерно разпределени в аксиологичния спектър. Тази особеност може да се обясни с факта, че растенията са лишени от поведенчески прояви, а асоциациите, които те извикват в човешкото съзнание, се основават на естетическото им възприятие, което по-често поражда положителни емоции. Дори когато фитонимите се използват за еталон за определен тип поведение, мотивацията на тази словоупотреба е опосредствана, т.е. има асоциативна, а не предметна природа, което я прави силно националнокултурно обусловена. Ето защо конотативната асиметрия на денотативно еквивалентни единици в руския и българския език е много по-ясно изразена сред фитонимите, отколкото сред зоонимите. Това предполага често използване на преводачески трансформации при превода.

В рамките на ТГ „фитоними” са разгледани наименования на растения, както и на части от растения и техните плодове.

Експресивно-оценъчна функция в контекста по-често имат единиците, мотивирани от фитоними с пейоративна конотативна семантика, напр.:

р. *Конечно, тут полно было своих богатых и знаменитых: дочери, жены и свояченицы партийной номенклатуры, крупных хозяйственников, маститых управленческих шишек – это были советские сливки...* (М. С.).

Експресивно-емотивна функция реализират предимно субстантивите, които се характеризират с мелиоративна оценъчност, напр.:

р. ... в начале декабря под Энском было не сыскать утонувшего в черемухе набоковского оврага, без которого русскому человеку, будь он хоть трижды еврей, и расстрел – не расстрел (М. С.).

В сравнително голяма част от контекстите е регистрирана **стилистично-изобразителна** функция (3 контекста, като в 2 от тях тя се проявява във връзка с оценъчната или емотивната), напр., в следващия контекст оценъчният подтекст на целия фрагмент се извежда от взаимодействието на конотативното и денотативното значение на *р. фрукт*:

*р. Сашка тогда сказал брату: „Хочу фруктов... Вот тех, о которых этот... Который приезжал, говорил”. На что Колька отвечал, что **фрукт** это и есть картошка, и он точно знает. А еще **фрукт** – это директор. Своими ушами Колька слышал, как один из саперов, уходя, произнес негромко, указывая на директора: „Тоже **фрукт**... От войны за детишками спасается!” (А. П. – НКРЯ).*

Най-малък е броят на словоупотреби с доминираща **образно-номинативна** функция – 1:

р. Клиенты Дарьи Францевны охотно платили хорошие деньги за то, что в шансонетках называют „невинности нежный бутон” (Б. А. – НКРЯ).

Тези данни сочат, че руските фитоними имат много широк функционално-прагматичен диапазон, реализиран за сметка на конотативните им значения. Регистрирани са случаи, когато една и съща образна номинация има различна функция в отделните контексти и това обяснява разнообразните преводачески решения. Например разчленената номинация **банний лист** в рамките на едно и също устойчиво сравнение е реноминирана с б. **конска муха**, когато в контекста доминира експресивно-оценъчната функция, с б. **пиявица**, когато героят цели образно да представи собствената си настойчивост и с б. идиом **не давам мира на някого**, когато контекстът извежда на преден план емотивността – бащинското отношение на героя към доведената му дъщеря не позволява той да бъде характеризиран със силно пейоративен образ, както при предходните употреби.

Проучването на преводите показва, че при превода на БЕ на представените контексти най-често успешното транслиране на конотациите е възможно чрез **частична замяна на образа** (*р. черемуха* – б. *дива череша, вишня, люляк*, в зависимост от контекстуално активизираните конотативни семи) или чрез **пълна замяна** (*р. Что ты за фрукт?* – б. *Що за птица си?*), по-рядко е възможно **запазване на образа**, напр.: *р. ...молвил наконец самый юный из четверых – персикового вида.* – б. *...изрече най-сетне най-младият от четиримата, прасковен на вид* (поради асиметричния конотативен потенциал на *р. персик* и б. *праскова*, за да се предаде изцяло прагматичния потенциал на ИТ, е необходимо в ПТ да се добави на експликатор на релевантния конотативен признак на изходната единица, напр. *нежно прасковен на вид*). В 2 от случаите обаче (там, където доминиращи са 2 функции) в ПТ се наблюдава деформация на експресивността (напр., транслитерацията на *р. черемуха* без допълнителната семантизация на конотативното съдържание на лексемата води до разрушаване на образното ядро на контекста и до загуба на интертекстуалната препратка в ИТ).

Представените факти могат да бъдат обяснени със силната зависимост на фитоморфните номинации от националнокултурните нагласи на езиковия колектив (от стереотипните му представи и от образните реализации на естетическите категории).

В рамките на ТГ „**предметни субстантиви**” са разгледани лексеми, назоваващи продукти на човешката дейност (артефакти), чиито конотативни значения мотивират оценъчни и емотивни вторични номинации, метафорични употреби и образни производни думи. За представеното изследване е целесъобразно възприемането на тясното разбиране за тези лексикални единици в рамките на противопоставянето им на абстрактните (в дадения случай ситуативните) и на номинациите на живи и фантастични същества (срв. широкото разбиране, при което предметната лексика се разглежда в опозиция на предикатната (Легурска 2002, 89)). Този подход предоставя възможност да се проследят особеностите на концептуализацията на обхванатите от тези лексикални единици фрагменти от езиковата картина на света.

При конотативно мотивирана метафорична употреба на предметните субстантиви за личностна характеристика най-често доминираща е **експресивно-оценъчната** функция, като преобладават случаите на пейоративна маркираност (такъв е случаят във всички подобни контексти, напр.:

*р. Борик, которого родители замечали не чаще, чем какой-нибудь предмет обстановки – господи, откуда у нас эта дурацкая ваза? ах, да, это же Лысиковы подарили, – вопреки всем педагогическим и человеческим законам вырос славным парнем, **немного тюфяковатым**, но не представляющим для психотерапевта ни малейшего интереса (М. С.)*

Тук оценъчният дериват *тюфяковатый* се основава на конотацията на изходната лексема *тюфяк* 'мекушав, безгръбначен, вял'.

В останалите случаи се наблюдава разнообразие в съотношението на компонентите на конотативните значения: 3 случая на доминираща **образно-номинативна** функция, напр.:

*р. Сама же отсчитала весь срок **до копейки**, и когда вернулась, Вере уже исполнилось двадцать (Д. Р.);*

1 – на **експресивно-емотивна**:

*р. Когда мутноватый **законный** Энск начал синеть (темнело не по-московски рано, не по-московски холодно было, а ведь всего-то – конец сентября), Маруся почувствовала, как заныли колени, как горячей болью стянуло наломавшуюся в поклонах поясницу (М. С.),*

където производното от *р. окно* прилагателно *законный* имплицира страха пред чуждото, непознатото пространство и пред неясното бъдеще);

1 – на **стилистично-изобразителна**:

*р. Негодяй в **грязном колпаке**... Жадная тварь. Вы гляньте когда-нибудь на его рожу: ведь он поперек себя шире. Вор с медной мордой. Ах, люди, люди. В полдень угостил меня **колпак** кипятком, а сейчас стемнело, часа четыре приблизительно пополудни, судя по тому, как луком пахнет из пожарной Пречистенской команды (М. Б.).*

В този фрагмент характеристиката на героя е изградена чрез образ, който е едновременно конотативно и денотативно мотивиран.

Основната стратегия, регистрирана при превод на единиците от тази ТГ, е **неутрализацията** на образа, особено когато те не съдържат характеристика на човек, а

имат отношение по-скоро към образно номиниране на определена референтна ситуация (р. *он в „ящике” служи* – б. *той служи на някакво специално място*, р. *немного тюфяковатый* – б. *малко туткав и мекушав*, р. *отсчитала весь срок до копейки* – б. *излежа цялата си присъда*) – общо в 6 от 7-те контекста има неутрализация, като в един от тях по-сполучлив вариант е превод със запазване на образността (р. *законный Эиск* – б. образна конструкция *зад прозора*, която съдържа асоциацията с преграда между сигурното и несигурното пространство, вм. предложеното от преводачката неутрално б. наречие *навън*). Тези данни сочат, че лексикалните единици от тази ТГ се отличават със силно националноспецифична имплицитна семантика. Това, от една страна, може да се обясни с различния състав на групата в различните езици (и на референтите в различните култури), а от друга – със своеобразното използване и културна интерпретация на тези референти в езиковите общности.

Само в един от контекстите е установена възможност за пълноценно транслиране на прагматичния и експресивния потенциал на изходната единица. В останалите примери най-често в ПТ се понижава нивото на експресивност.

В ТГ „ситуативни субстантиви” е представено информативно-прагматичното съдържание на руски съществителни имена, чиито конотативни значения възникват в резултат на асоциативна препратка към конкретна еталонна ситуация, която е знакова за представителите на руската лингвокултура и се преживява емоционално от тях. Конотациите на тези думи имат основно концептуален произход. Освен оценъчни, те съдържат и емотивни семи с голям прагматично-изобразителен потенциал. Според Г. В. Токарев емотивните конотации са резултат от емоционалната презентация на определен оценъчен стандарт. Те се проявяват винаги в тясна връзка с оценъчните съзначения, тъй като целта на образната номинация не е посочване на явлението, а предизвикване на емоционално преживяване на даден квазистереотип (Токарев 2003, 59). Емоционално-оценъчната тоналност на всички разгледани в тази група единици е силно негативна.

Поради високата степен на емоциогенност на представените в този параграф единици при тяхната употреба сравнително често доминира **експресивно-емотивната функция** (4 контекста), напр:

р. *Ты понимаешь, что будет дальше? Дальше либо мне тюрьма в подарок от ментов, либо пожизненная кабала у Трофима, который знает, что на мне висит труп, а эта кабала еще почище государственной будет* (А. М.).

Това ограничава възможностите за реноминация в ПТ, тъй като в подобни случаи неутрализацията на образа не е подходяща стратегия. При доминираща **експресивно-оценъчна функция** (4 случая) също не е регистрирана неутрализация, въпреки че този тип превод е допустим. Например:

р. *Впрочем, однажды она [секретарь ученого совета] остановила его на пороге аудитории, в которой намечался очередной научный шабаш* (М. С.).

б. *Впрочем, веднъж тя го спря на вратата на аудиторията, в която започваше поредната научна говорилня* (прев. А. Г.).

Значението на б. *говорилня* - 'разг. пренебр. място, където се водят дълги, безрезултатни разговори, обсъждания' частично предава прагматичната оценка на назованото събитие. Добавянето на определението *абсурдна* - 'в разрез с човешката логика' би могло да предаде семантичния нюанс 'липса на морални ограничения' и така по-пълно да отрази замисъла на автора на ИТ: б. *...започваше поредната абсурдна*

научна говорилня. Така при разгледания превод на р. *шабаш* е осъществена **пълна замяна на образа**. Тъй като използваният в ПТ образ е с по-ниска степен на оценъчна експресивност, тази трансформация може да бъде съпроводена с допълнителна експликация на имплицитното съдържание в бележка под линия.

Образно-номинативната функция (1 случай) предоставя най-широк диапазон от преводачески възможности, тъй като прагматичната натовареност при такава употреба е най-ниска.

Степента на информативно-прагматична и експресивна еквивалентност на руските текстове, съдържащи ситуативни субстантиви с културно обусловена конотативна семантика, и техните български преводи зависи основно от наличието или отсъствието на образна ситуативна фиксация на тази семантика в БЕ. Тъй като повечето единици, разгледани в тази група, са лакунарни за БЕ, не е установен нито един случай на запазване на образа. Най-често подобни субстантиви се реноминират при превода чрез **замяна на образа** – основно **частична** (напр.: р. *балаган* – б. *панаир* / *цирк*, р. *каторга* – б. *робство* / *затвор*, при това изборът на конкретна преводна единица се определя от контекстуално активизираните имплицитни признаци) или **пълна** (р. *шабаш* – б. *разправи*).

Конотативните значения на **номинациите на хора**, назовани по социален, професионален, етнически и възрастов признак, са мотивирани главно от стереотипните представи на носителите на даден език за референта. Повечето от класифицираните в тази група понятия са лакунарни за българската лингвокултура. В БЕ им съответстват заемки от РЕ. Заемането на лексикална единица от друг език води до семантична асиметрия на формално съотносими лексеми (основно това касае имплицитните семи на изходната единица) и при превод има опасност от неточно определяне на конотативния обем на изходната единица, особено когато той се определя от националноспецифични фонові знания. Затова лингвокултурната компетентност на преводача тук е от особено значение.

Антропоморфните номинации реализират предимно **експресивно-оценъчна** функция (в 10 контекста), тъй като стереотипното възприятие на поведението и характеристиките на представителите на дадена група хора е пряко свързано с определена оценка, мотивирана от културните нагласи на езиковата общност. Например:

р. Из „хоръха”, ловко хлопнув черно-белой дверцей, вышел невиданный недоросль – рослый, круглоголовый, улыбчивый, в нездеишем твидовом костюмчике. (...)Бля буду, буржуй! – с восторгом матюкнулся кто-то за спиной у Линдта. Да какой! Просто буржуище! Чтоб ты понимал, поправили его недовольно. Не буржуй, а иностранец (М. С.).

За разлика от зоонимите, номинациите от тази група отбелязват разнообразна аксиологична маркираност: рязко негативни конотативни значения имат само 2 лексикални единици (р. *недоросль* и *барин*), 2 се характеризират с положителен прагматичен заряд (р. *няня* и *бурлак*), а 3 съдържат конотативна амбивалентност, която се конкретизира под влияние на контекста (р. *гусар*, *улан*, *варяг*).

Значително по-рядко доминиращи са останалите функции: **образно-номинативната** – в 2 контекста, напр.:

р. В девяносто первом году Ольга бросила его, как бросают в урну липкую обертку от доеденного мороженого, и удрала с заезжим уланом (М. С.);

стилистично-изобразителната – в 2, например иронията в един от представените примери се гради върху конфликта между закрепения в езика конотативен смисъл '*неустово напрежение, усилие*' на производното прилагателно р. *бурлацки* и съдържанието на контекста – различното емоционално-естетическо въздействие, очаквано от едно хорово изпълнение), а **експресивно-емотивната** не доминира в нито един от случаите.

Като цяло транслирането на прагматично-изобразителния потенциал на единиците от тази група при превод на български език е успешно осъществено, като деформация на прагматичната натовареност на изходната единица е регистрирана само в 3 случая (напр. р. *недоросль* – б. *хлапак*), а спад в експресивността – в 2 случая.

Основната стратегия, избрана от преводачите, е **замяната на образа (частична)**, напр.: р. *улан* – б. *донжуан* и *пълна*, напр.: р. *гусарил* – б. *правеше се на крез*). **Запазване на образа** е отчетено в 3 случая (напр., р. *бурлацкое вытягивание баржи* – б. *бурлацко изтегляне на гемията*, като в случая тази стратегия е възможна благодарение на преразпределението на семите в рамките на близкия контекст – носител на изходното конотативно значение в ПТ е б. *гемия*, а не прилагателното, като това позволява постигне на максимална еквивалентност). В 2 от контекстите се налага **неутрализация на образа**, следствие на която е промяна в експресивната сила на контекста: р. *холений барин* – *загладеният котарак*.

Начините за реноминация в ПТ на лексемите от ТГ „**фантастични същества**” заслужават специално внимание, тъй като в повечето случаи метафората, УС или производната дума са базирани на конотацията на лексикална единица, която отсъства в езика на превода или силно се отличава в конотативен план от денотативно близка чуждоезична единица. Това се обяснява със значителната националнокултурна обусловеност на разглежданите субстантиви, която се определя от факта, че представата за техния денотат се поддържа от митологичния и фолклорния дискурс на съответната лингвокултура. За разлика от по-рано разглежданите ТГ, тук семантизираните асоциации не се извеждат от жизнения опит на хората. Това превръща непосредствено към националноспецифичното светоусещане.

При употребата на разглежданите единици най-често доминира **експресивно-оценъчната функция** (в 11 от контекстите), напр.:

р. ... *пап, да скажи ему, наконец, мамоне ненасытной!* (М. С.).

Значително по-рядко приоритетна е **експресивно-емотивната** (в 2 от контекстите):

р. ... *штионские бабы Николеча ей были не нужны, достаточно того, что он сам бывает у них по сто раз на дню, тихий, страшный, как упырь, деловито распоряжается, суется и нет – нет да поймает взгляд Галины Петровны и тоненько улыбнется самым краем рта – мол, помнишь уговор, сучка?* (М. С.).

В 2 от общо 13-те контекста паралелно с оценъчните и емотивните характеристики се интензифицира и **стилистично-изобразителна функция**. Например конотативният потенциал на р. *упырь* в представения контекст се реализира във връзка с аксиологично амбивалентната единица р. *домовой*, въведена по-рано в повествованието, като измества акцента на цялостната характеристика на номинирания герой в негативна посока.

Доминирането на оценъчните конотативни компоненти при повечето словоупотреби намира обяснение във факта, че съществата с митичен, фолклорен и

религиозен произход най-често имат категорична аксиологична принадлежност – те са или положителни, или отрицателни (срв. много по-сложните в психологически план герои от художествената литература). Преобладават случаите на пейоративна оценъчност и отношение на неприязън към назоваваните с лексемите от тази ТГ обекти – в 100% от анализиранияте примери.

Общата природа на човешките емоции и сходната оценъчност на принадлежащи към един културен ареал езикови общности, каквито са руската и българската, са възплътени в различни, но съдържателно съизмерими фантастични образи. Затова въпреки националнокултурната специфика на изходните единици, при превод от руски на български се регистрира висок процент на постигната динамична еквивалентност между ИТ и ПТ. В разгледаните фрагменти са отчетени най-много случаи на **частична замяна на образа** с название на същество от същия семантичен ред (р. ...*а он здоровый, леший* – б. ...*лък е як, дяволът*, р. *мамона ненасытная* – б. *хала*, р. *мегера* – б. *вещица*, р. *домовой* – б. *домашен караконджул* и др.); по-рядко се прибегва до **пълна замяна на образа** със съизмерим в конотативно отношение образ, характерен за българската лингвокултура (напр.: р. *мегера* – б. *усойница*), до **пълно запазване на образа** (напр.: р. ...*борода разметанная, рыжая – чистый леший* – б. ...*с чорлава рижа брада – същински горски дух*) или до **неутрализация** на образа, като загуба търпи предимно степента на експресивност, докато информативно-прагматичната ценност е запазена: р. ...*она дичилась и глядела букой* – б. ... *тя настръхваше и гледаше мрачно*.

Предмет на **трета глава („Семантико-прагматично съдържание на онимите и предаване на конотативните им значения при превода“)** са начините за предаване на културните конотации на руски оними (топоними и антропоними) при превод на художествен текст. В нея се анализират основно прецедентните имена, тъй като те са несравнимо по-богати на конотативни значения от останалите оними. Изборът на тези единици е определен от виждането, че способността последователно да се употребява конотативно превръща собственото име в прецедентно (Гудков, Расказов 2010, 62). ПИ са сред основните компоненти на когнитивната база, те принадлежат на езиковото съзнание, а стоящите зад тях представи – на когнитивното (Захаренко, Красних, Гудков, Багаева 1997, 82). За разлика от останалите антропоними, чиито значения имат ситуативен характер, денотатите и конотатите на ПИ са неизменни и винаги се намират в пряка зависимост от конкретната личност. Следователно използването на тези единици актуализира в съзнанието на средния представител на даден езиков колектив определени общи културно детерминирани представи. Това ги сближава с нарицателните имена, което обяснява по-широкия им конотативен потенциал в сравнение с обикновените собствени имена.

Тъй като източникът на конотативните значения на онимите (особено на ПИ) се отличава от този на нарицателните, е предложена конкретизация на определението за културна конотация на този тип езикови единици. То е формулирано по следния начин: несъществените диференциални признаци на означаемото, които асоциативно се извеждат от културноспецифичните фонови знания и се съотнасят с морално-етичните норми и емотивните нагласи на представителите на даден езиков колектив, като последователно предизвикват в съзнанието им определена когнитивна, аксиологична или емоционална реакция.

Разглежданите номинации са предизвикателство за участника в интеркултурната комуникация, тъй като зад тях стои готов образ (познавателно и емоционално значимо единство от диференциални признаци), който принадлежи към когнитивната база на представителите на дадена лингвокултура и отсъства в съзнанието на носителите на друга лингвокултура. Преводачът често е принуден да се лиши от образността и / или прагматичния потенциал на текста поради невъзможността да се пресъздаде връзката между предметно-логическия и асоциативния аспект на контекста.

Обект на анализ в тази глава са 3 групи конотативно маркирани оними, които реализират предимно узуални интралингвални (релевантни в рамките на един език) съзначения (Отин 2003, 59) и следователно са трудни за реноминация при превод:

1. **Имена на художествени персонажи.** Те имат голяма информативно-прагматична сила, тъй като актуализацията им в речта препраща към цялостен, психологически и поведенчески завършен образ. Неговите характеристики са проявени в рамките на определена ситуация, представена в източника. Затова този образ често пъти е по-обеман от образите, стоящи зад нарицателните конотативно наситени субстантиви (срв. р. ПИ *Карамазов, Илья Муромец, Базаров* и др.). Това прави намирането на подходящ образен еквивалент в езика на приемащата култура особено сложно. Тъй като текстовата компетентност на представителите на различните лингвокултурни общности е несъизмерима, съставът на релевантните за тях ПИ и съдържанието на конотативните им значения се характеризират с подчертана етнокултурна специфика.

2. **Имена на реални личности.** В сравнение с имената, разгледани в първия параграф, те са по-ограничени в рамките на руската лингвокултура. Тези единици могат да бъдат разделени на две групи с различен конотативен обем. Група 1 е формирана от антропоними, чиито конотации препращат към определена еталонна ситуация или съдържат комплексна личностна характеристика, изведена от цялостното представяне на носителя на името в обществения и културния живот на общността (такива са р. *Левитан, Афанасъев, Наталья Николаевна*). Подобни антропоними са съизмерими в конотативно отношение с онимите, назоваващи художествени персонажи. Към група 2 спадат имена (основно на наши съвременници), които присъстват в когнитивната база на носителите на РЕ като образни експликатори на отделни характеристики (напр. р. *Рената Литвинова, Наталья Бестемьянова* и др.). Единиците от първата група са по-склонни към експресивно-емотивни контекстуални реализации, докато при втория тип на преден план най-често излиза образно-номинативният и оценъчният компонент.

3. **Топоними и квазитопоними.** Съдържателният им обем се обогатява с имплицитни значения от два основни източника: от историко-културното битие на референта (напр. р. *Пискаревка*) и в резултат на художествената интерпретация на конкретното име (напр. р. *Энск*).

Екскерпираният материал дава основание да се направи изводът, че преводаческото решение зависи от приоритетната функция (1. образно-номинативна / експресивно-оценъчна, 2. експресивно-емотивна или 3. стилистично-изобразителна) на лексикалната единица в рамките на определен контекст.

1. Когато използването на името цели по-ефективно предаване на мисълта, тъй като съобщава „унифицирана“ от гледна точка на разбирането информация (Зубкова 2008: 173) и предизвиква определено отношение на читателя към номинирания обект, преводачът има избор – или да запази изходната единица

(препоръчително е това да е съпроводено със семантизация под линия), или да потърси еквивалентно в информативно-прагматично отношение решение със средствата на ПЕ.

Пример за конотативно маркиран антропоним с образно-номинативна функция е прецедентното име **Илья Муромец** в следния контекст:

р. *Стасик стоял рядом, тяжело навалясь подмышкой на костыль, от чего тот уходил резиновым наконечником в мягкую травянистую землю холма, как конь под Ильей Муромцем...* (Д. Р.).

б. *Стасик стоеше до нея, тежко опрял подмишница на патерицата си, която затъваше с гумения си накрайник в меката трева на хълма, както конят – под Иля Муромец...*

(прев. Т. Б.).

Сравнението в посочения откъс се основава на конотациите на ПИ *Илья Муромец*: К1 'положителен герой', К2 'неограничена физическа сила' и неразривно свързаната с нея в рускоезичното съзнание К3 'мъжка красота'. Всички тези асоциации участват непосредствено в изграждането на характеристиката на героя на романа. Изборът на преводачката да съхрани в ПТ антропонима от ИТ като дума-еталон в състава на сравнението, без да го семантизира допълнително, обеднява прагматично образа на героя, тъй като името е неинформативно извън рамките на руската лингвокултура. Най-близка в това отношение до изходната единица е номинацията б. (*руски*) *богатир*, тъй като тя е заемка в БЕ от РЕ, компенсираща понятийната лакунарност и предизвикваща сходни асоциации в българското езиково съзнание (срв. посочените в синонимния речник единици: *герой, юнак, храбрец*). Затова при превода на анализирания откъс по-подходяща би била **генерализацията** на образа с допълнителна **експликация на основанието за сравнение**, например:

б. *...както конят под тежестта на руски богатир...*

2. По-ограничени са възможностите за реноминация в ПТ на антропоними, целящи да предизвикат конкретно емоционално състояние у реципиента, тъй като емоциогенността на образа е по-висока от тази на дескрипцията и денотацията. Такъв е случаят със следния контекст:

р. *Да когда же это кончится, Господи? Когда прервется эта жуткая череда? Господь промолчал, словно спрятался за пыльную радиотарелку (внутри места не нашлось бы даже Ему – уж слишком огромен был голос Левитана, слишком страшны сводки советского информбюро)...* (М. С.).

б. *Кога ще свърши всичко това, Господи? Кога ще секне тази ужасяваща върволица?*

Господ премълча, сякаш се бе скрил зад праищата радиоточка (вътре дори за него не би имало място – прекалено огромен бе гласът на Левитан, прекалено страшни бяха сводките на съветското Информбюро)... (прев. А. Г.)

Конотациите на антропонима *Левитан* са свързани с две знакови за руската култура личности: художника-пейзажист Исак Левитан и човека-глас Юрий Левитан – радиоговорител по време на и след Втората Световна война. Следователно те са контекстуално зависими. Но докато руското езиково съзнание е в състояние еднозначно да определи скрития смисъл на конкретната употреба на някой от омонимите, за реципиента на превода той е по-трудно достъпен.

При всяка актуализация на фамилията на говорителя в съзнанието на рускоговорещия звучат конкретни фрази с точно определено темброво и интонационно

оформление: „*Говорит Москва!*” и „*От Советского Информбюро...*”. Конотативното му поле включва такива противоположни емотивно маркирани семи, като: К1 '*тревожност и мрачни предчувствия*', К2 '*отчаяна надежда за положителна развръзка на безизходната ситуация*' и К3 '*тържествен, съдбовен момент*'. Номинацията апелира към фоновите знания на лингвокултурната общност, а конотациите ѝ възникват въз основа на съотнасяне на описвания фрагмент от действителността с еталонна в емотивно отношение ситуация.

В приведения фрагмент антропонимът има преди всичко експресивно-емотивна функция – тя образно надгражда прагматичното съдържание, експлицитно представено във фразата „...*слишком страшны сводки советского информбюро*”. Това налага необходимостта от намиране на образ в ПТ, който предизвиква сходна емоционална реакция у читателя. Безспорно фамилията *Левитан* е позната на част от българската аудитория с по-широки културно-исторически познания, но дори в съзнанието на подобни реципиенти на превода тя се свързва предимно с личността на художника.² За по-ниско образования читател името е изцяло лишено от съдържание. Затова със запазването на антропонима в българския текст преводачът рискува да събуди погрешни асоциации у читателя му или напълно да го лиши от асоциации, което може да доведе до разрушаване на образното ядро на микроконтекста. Дори семантизирането на образа с бележка под линия не може да компенсира емоционалния заряд на изходната единица, защото зад нея не стои прецедентната ситуация, чийто атрибут е гласът на Левитан. За да се преодолее конотативната многозначност на изходната единица в ПТ, може да се прибегне до **генерализация на значението**, например:

б. ...*прекалено огромен бе гласът в апарата...*,
като К1 се предава чрез контекстно активизираните потенциални семи '*анонимен, тържествен, страшен*' на лексемата *глас*.

3. Предаването на конотативните значения при превод на художествен текст крие големи предизвикателства в случаите, когато културните конотации на няколко единици в рамките на определен контекст са взаимно обвързани и изпълняват една обща прагматична функция. Тогава конотативният пласт на контекста търпи най-сериозни деформации, а понякога дори се неутрализира напълно в ПТ. Потвърждение на това е епизод от романа „*Жените на Лазар*”, в който конотативните полета на онимите влизат във взаимодействие с конотативните полета на други единици, като непосредствено участват в изграждането на емоционално-оценъчния фон на фрагмента.

Прагматично-изобразителният потенциал на разглеждания фрагмент се основава на три конотативно маркирани единици: оценъчната номинация *недоросъл*, анализ на която е представен в 2 глава, и ПИ *Мальчиш-Кибальчиш* и *Мальчиш-Плохиш*. Те фиксират границите на характеристичния спектър на един от епизодичните герои на романа. След като първоначално той е квалифициран от тълпата като р. *недоросъл* (т. е. *мамино синче, разглезено богаташче*), неговият образ търпи развитие. Накрая динамиката на оценката е обобщена в конотациите на прецедентните имена *Мальчиш-Плохиш* и *Мальчиш-Кибальчиш*:

(4) р. *Появление смешного пацанчика, одетого, как Мальчиш-Плохиш, но вполне Кибальчишного по всему остальному, словно выпустило из людей мучительно*

² Дори в българоезичната Уикипедия има статия, посветена на художника И. И. Левитан, но не и на радиоводещия Ю. Б. Левитан.

копившееся напряжение: гной, страх, липкая сукровица – все вырвалось наружу вместе с истерическим весельем (М. С.).

б. Появата на смешния момчурляк, облечен като *Малечко-Палечко*, но истински *Кибалчиш*¹ по всичко останало, сякаш освободи хората от мъчително натрупаното напрежение: гной, страх, лепкава сукървица, всичко изби навън в истерично веселие. // ¹Герой от разказ на Аркадий Гайдар – Бел. прев. (прев. А. Г.).

Романтизацията на Гражданската война, характерна за периода, когато излиза разказът на А. Гайдар „Сказка про военную тайну, Мальчиша-Кибальчиша и его твердом слове” (1933), до голяма степен определя превръщането на двамата герои в морално-нравствени еталони с категорична обществена оценка: *Мальчиш-Кибальчиш* конотира К1 'героизъм, саможертва', К2 'несломим дух, емоционално-нравствена зрялост' и К3 "'свой", т. е. правилна обществена позиция' (оценка +), а антиподът му *Мальчиш-Плохиш* – К4 'предателство, двуличиe', К5 'малодушие, слабост на характера' и К6 "'чужд", иделорогически неправилен, враждебен' (оценка –). Освен това вътрешната форма на втората единица образно потвърждава пейоративността ѝ: още малък, но вече лош.

Конотативната антиномия на двете имена очертава прагматичната рамка на целия епизод и обобщава характеристиката както на основното действащо лице, така и на наблюдаващите го хора. Това налага преследване на максимална адекватност при транслирането на имплицитните смисли при превода, като взаимната връзка между двата образа трябва да се проследява и в ПТ.

Спирайки се на съдържащото мелиоративна оценка ПИ б. *Малечко-Палечко* в качеството на преводен еквивалент на р. *Мальчиш-Плохиш*, преводачката е избрала да предаде в ПТ трагикомичната противоречивост на героя чрез противопоставяне по линията на семите '*незрял физически*', но '*с героичен устрем*'. Без да се отрича този не лишен от основание прочит (още повече, че формата на единицата *Малечко-Палечко* асоциативно кореспондира с изходната единица), трябва да се отбележи, че осъществената **пълна замяна на образа** неутрализира по-важното в случая противопоставяне на конотативните семи К3 и К6: наглед '*чужд, разглезен от живота, с „неправилно“ поведение*' (каквото не е *Малечко-Палечко*), а всъщност '*свой, с правилна позиция и морално устойчив*'. Затова с риск от понижаване на експресивността в резултат на загуба на образа по-адекватно в прагматично отношение преводаческо решение би била **пълната замяна на образа**, но с **експликация** на онази част от конотативното съдържание, която е основен носител на оценката, например:

б. ...облечен като *разглезено богаташче*...

Запазването в ПТ на образа на метафоричното определение р. *вполне кибальчишный* во всем остальном следва да бъде съпроводено с по-подробно **обяснение под линия** на основанието на вторичната номинация, в което да се разтълкува нейната символика. В противен случай има опасност от погрешна интерпретация от страна на адресата на превода, което освен накърнената експресивност може да предизвика и пълно разрушаване на образа.

Алтернативно преводаческо решение може да бъде **частичната експликация** на имплицитното съдържание чрез **замяна с контекстуален синоним**, например с българското прилагателно *железен*, чието преносно значение '*прен. много здрав*,

издръжлив физически и нравствено' предава конотациите, на които се основава изходния образ:

б. ...но железен във всичко останало...

Тъй като конотацията фиксира в езика културните нагласи и представи на езиковия колектив, тя не е статична същност. Със смяната на социокултурните парадигми се преосмисля и оценката на обектите от заобикалящата ни действителност и на значимите за обществото понятия. В резултат на тази когнитивна преработка конотативните значения могат да променят позицията си на аксиологичната скала: тяхната оценка може да се неутрализира или да се сдобие с противоположен знак. Такава промяна търпят през последните десетилетия разглежданите квазиантропони. В динамиката на конотативното съдържание на лексемите-източници на метафоричния пренос в разгледания фрагмент е заложена оценката, която дава на номинирания обект главният герой на романа, чрез чието възприятие е представена ситуацията. Неговото отношение не дублира кодираното в същите лексеми възприятие на участниците в епизода.

Имплицитно заложената аксиологична двойственост на тези единици е напълно достъпна за целевата аудитория на романа – съвременните носители на РЕ. Те са в състояние да уловят авторовото категорично одобрение на всички характеристики, които носи героят – на социалния му статус, нивото му на образование, спретнатия му външен вид, маниерите му и патриотичния му порив.

Тази оценъчна нееднозначност на изходните ПИ допълнително затруднява реноминацията им в ПТ. Българското прилагателно *железен* съдържа потенциалната сема '*даже повече, отколкото трябва*', която може да бъде активизирана под въздействие на контекста. На това основание в дадения случай се предава добродушната ирония, която съдържа словосъчетанието *вполне кибальчишный*. Следователно, в българското прилагателно е кодирана съизмерима на изходната единица амбивалентност на оценката.

И така, информативният обем на собствените имена се определя не от семантизираните (и затова подлежащи на реноминация) характеристики на клас обекти, а от тези на конкретен референт, придобил статуса на емоционално-оценъчен еталон в рамките на лингвокултурната общност. Анализът на тези единици и на стратегиите, използвани при превода на съдържащите ги контексти показва, че:

Конотациите им са със силно изразена национална специфика, тъй като са мотивирани основно от екстралингвистични фактори. Обхватът на конотативното им съдържание определя широкия спектър от функции, които доминират в различните контексти. В анализирания примери най-често това е **експресивно-емотивната** функция (в 5 примера), но останалите функции на онимите също са устойчиво представени: **стилистично-изобразителната** (в 4 примера), **експресивно-оценъчната** и **образно-номинативната** (всяка от тях в по 3 примера).

Представеният езиков материал показва тенденция към **запазване на изходния** образ в ПТ (в 12 фрагмента). За съжаление, това най-често води до деформация или непълно разкриване на прагматичната ценност на ИТ (особено когато доминират емотивната и изобразителната функция). В много от тези случаи асиметрията на образните системи може да се компенсира или с бележка под линия, или с частична замяна на образа.

В **заключението** на дисертацията се обобщават резултатите от изследването. Открояването и проучването на конотативните значения на руски нарицателни субстантиви и собствени имена и на начините за транслирането им при превод на БЕ дават основание да бъдат направени следните изводи:

Имплицитният характер на конотативните семи и непоследователното им лексикографско отразяване определят високата степен на трудност при транслирането им в ПТ, особено когато техният потенциал се реализира в художествено-литературния дискурс. Голямата им съдържателна и изобразителна мощ е причина за наличието на вариативност в преводаческите решения, тъй като въпреки узуалността на тези значения тяхната асоциативна природа в известна степен субективира образната им закрепеност във всяко индивидуално съзнание. Освен това езиковата система предлага разнообразни изразни средства за експлициране на един и същ дълбинен смисъл и изборът на едно или друго преводно съответствие е свързан с конкретната употреба на изходната единица в контекста.

Осъществено дисертационно изследване предоставя данни в подкрепа на тезата, че успешната реноминация на национално-специфичното конотативно съдържание със средствата на езика на превода е постижима. Тя е показател за високо ниво на лингвокултурна компетентност и свободно владение на образната система на ИЕ и ПЕ от страна на преводача. Анализът показва, че успехът на превода зависи в йерархичен ред от: а) пресъздаването на прагматичната ценност на оригинала, б) запазването на степента на експресивност.

Преводаческото решение при предаване на съдържанието на конотативно маркирани езикови единици се определя от наличието / отсъствието на прагматичен аналог на изходната единица в ПЕ, от съотношението на образните основания на тези съответствия в двата езика, от приоритетната функция на думите с конотативно значение в рамките на контекста (в дисертацията е изведена типология на тези функции, в която разграничаваме: образно-номинативна, експресивно-оценъчна, експресивно-емотивна и стилистично-изобразителна функция). Доминирането на някоя от тях е резултат от контекстуалното интензифициране на един (а понякога и повече) от компонентите на конотативното значение. Беше потвърдена изходната хипотеза, че съотношението на функциите при конкретната употреба на конотативно мотивираните думи до голяма степен определя спектъра на възможните преводачески стратегии при пресъздаване със средствата на ПЕ на всеки отделен контекст, в който се актуализира даденото конотативно значение.

Разглеждането на интересуващите ни лексикални единици в рамките на отделните лексико-семантични групи позволи да се изведе лингвокултурната значимост на съответния клас и да се съпоставят тенденциите в процесите на конотативно мотивираната метафоризация и деривация на лексемите с различна денотативна семантика.

Най-склонни към реализация на вторични / метафорични номинации и образуване на конотативни деривати са руските субстантиви, които назовават живи същества – зоонимите, номинациите на хора, както и номинациите на свръхестествени същества, чиито референти също се характеризират с определен тип поведение.

Една от най-важните функции на разглежданите лексикални единици е оценъчно-експресивната. Тя се реализира в по-голямата част от контекстите, съдържащи конотативно мотивирани единици (семантични и формални деривати от

субстантивите от посочените 3 групи) – в 33 контекста от общо 46-те, като оценката е основно негативна.

Отклонение от тази тенденция отбелязват антропоморфните номинации, които реализират също и положителна и амбивалентна (контекстуално зависима) аксиологичност. Конотативните значения на лексемите от представените 3 групи най-често са в основата на характеристични номинации на хора, което е обусловено от психологическата и поведенческата съизмеримост на кодираните в тях образи с реалните човешки прояви. Това обяснява и факта, че субстантивите от тези групи в повечето случаи намират конотативно съответствие в БЕ в дума / словосъчетание от същия семантичен ред, т.е. културните представи и нагласи на представителите на руската и българската лингвокултура имат сходна конотативна фиксация в тези единици. Затова основните стратегии, които използват преводачите, са частичната замяна на образа (21 контекста) и запазване на образа (12 контекста). Прилагането на пълна замяна на образа и неутрализация се налага значително по-рядко (неутрализация бе регистрирана основно в случаите, когато зооморфните номинации назовават предмет, а антропоморфните именува животно, т. е. при не толкова типични метафорични преноси, основани на стабилността на конотациите в изходния език).

Анализираните фрагменти показват висок процент на прагматична еквивалентност на ИТ и ПТ, като деформация е регистрирана в няколко случая на превод на антропоморфни и зооморфни метафори и деривати, които нямат денотативен еквивалент в БЕ или конотативните полета на денотативните еквиваленти се пресичат частично. В някои от разгледаните примери несъответствието е резултат от необосновано преводаческо решение, а не от обективни езикови и културни ограничения. По-често в ПТ е накърнено нивото на експресивност на ИТ, но трябва да отбележим, че тази тенденция рядко излиза извън границите, определени от разбирането за преводна еквивалентност.

Конотациите на фитонимите и предметните субстантиви демонстрират по-сериозна зависимост от национално-специфичното сегментиране на действителността, което обяснява по-ниската степен на образна еквивалентност между ИЕ и ПЕ в сравнение с вече коментираните 3 групи. Това с особена сила се отнася за случаите, когато конотациите на дадена лексема съдържат поведенчески характеристики, които нямат реална опора в образа, а са приписвани на референта ѝ от носителите на езика. Националната специфика на подобни обозначения се определя от различния референтен състав на тези групи в различните култури и от своеобразната им културна интерпретация в езиковите общности.

Проучването на употребите на лексемите от тези групи сочи, че при тях също най-често приоритетно се реализира експресивно-оценъчната (предимно пейоративна) функция – в 11 от общо 16 контекста. Мелиоративност съдържат основно фитонимите, при актуализацията на които доминираща е експресивно-емотивната функция. Подобна зависимост намира опора в начина на възприятие (чрез осезателните органи) на фитонимните означаеми – емоционално-естетическото им въздействие върху човешкото съзнание най-често е положително. В групата на предметните субстантиви не е регистрирана адмиративност.

Асиметричното конотативно съдържание на руските и българските фитоними и предметни субстантиви намира отражение във факта, че при предаването на конотативните значения на единиците от тези групи най-голям е процентът на пълна

замяна на образа (основно при фитонимите – 5) и на неутрализация на образа (при предметните субстантиви – 6). Частичната замяна на образа също намира устойчиво приложение. Най-малко са случаите на запазване на образността. При така приложените преводачески стратегии транслирането на прагматичната ценност на изходните текстове отбелязва добра резултативност, но често е силно деформиран изобразителният план на контекстите (особено когато доминира стилистично-изобразителната функция).

Най-голяма склонност към интензифициране на емотивните компоненти на конотативните значения показва ситуативните субстантиви (при тях експресивно-емотивната функция се реализира в равно количество контексти с експресивно-оценъчната) и собствените имена – това установихме в 9 от общо 22 контекста. Тези данни намират обяснение в по-широкия конотативен обем на лексикалните единици от тези групи.

Ситуативните субстантиви и ПИ се съотнасят с цели еталонни ситуации или с цялостен, психологически и поведенчески пълноценен образ. Затова конотативните им значения най-често актуализират не изолирана характеристика, а съвкупност от определени диференциални признаци на референта. Освен това, абстрактният характер на денотативните значения на лексемите от първата група предполага повишена активност на емоционалното възприятие.

Анализът на тези единици потвърждава предположението, че те се характеризират със силно изразена национална специфика. Въпреки общочовешката природа на чувствата, те намират различна образна фиксация в различните култури. Поради това изходните лексеми, чиято емоционална натовареност се определя от значими в рамките на дадената лингвокултура събития и ситуации, често не намират денотативни съответствия в ПЕ, но почти във всички случаи имат конотативен еквивалент с друга образна фиксация. Тази тенденция спомага за успешното транслиране в ПТ на емоционално-оценъчния потенциал на думите от тази група, като основната стратегия, която прилагат преводачите, е частичната замяна на образа.

При онимите по-често в сравнение с всички останали групи, паралелно с експресивно-емотивната и експресивно-оценъчната функция, се реализира и стилистично-изобразителната – в 4 контекста.

Тъй като конотациите на собствените имена се формират главно в резултат на екстралингвистична мотивираност (това в особена степен важи за ПИ), онимите са уникални по рода си образни означения на различни фрагменти от действителността. Те придават национален колорит на художествения текст и често очертават прагматичната рамка на контекста. Това кара преводачите да се стремят към запазване на изходната единица в ПТ. Тази стратегия обаче не винаги е подходяща, когато целта е да се транслира имплицитният културен потенциал на тези единици. Тя е уместно решение основно в случаите, когато изходният образ не само принадлежи към ядрото на когнитивната база на носителите на ИЕ, но се е превърнал в част от универсалната образна система (например когато източникът на антропонима е световно известно художествено произведение). Според анализирания езикови данни подобни случаи са значително по-редки (в изследвания корпус е регистриран 1 такъв пример от общо 15).

По-често се налага разкриване на важното за конкретния фрагмент конотативно съдържание на образа – в рамките на близкия контекст или с бележка под линия, елипса на изходния оним или замяната му с релевантен за приемащата култура образ. В

разгледаните примери преобладават случаите на загуба или деформация на прагматичния план и изобразителната сила на изходния образ, но проведенният анализ на възможностите за превод показва, че това по-често е резултат на субективния избор на преводача, а не е продиктувано от непреодолима езикова и културна асиметрия.

Съотношението на броя на антропонимите и топонимите, които бяха регистрирани в ексцерпиранияте прозаични произведения, свидетелства за по-голяма продуктивност на конотативно маркираните антропоними в изобразителната система на художествения текст.

Обобщавайки резултатите на представеното в дисертацията изследване, можем да формулираме следните общи положения:

- конотативният обем и функционалните характеристики на съществителните имена са зависими от денотативното съдържание на лексикалната единица и от културната му интерпретация в рамките на езиковия колектив;
- нарицателните имена отбелязват значително по-висок процент на пълноценно транслиране на конотативните значения в реалните преводи, в сравнение със собствените;
- за нарицателните имена е най-характерно доминирането на експресивно-оценъчната функция в рамките на контекста, докато при онимите често е интензифициран и емотивният компонент на конотативното значение; образно-номинативните употреби са по-малко характерни и за двете групи единици;
- най-продуктивна стратегия за предаване на конотативното съдържание на нарицателните имена е частичната замяна на образа, което, от една страна, говори в подкрепа на тезата, че националнокултурната специфика е вътрешна характеристика на конотативните значения, а от друга – демонстрира относителната близост на образните системи на руския и българския език;
- при превод на контексти, съдържащи ПИ, най-често се транскрибира изходният оним, дори когато това решение води до разрушаване на образността;
- при превод на текстови фрагменти, съдържащи конотативно мотивирани нарицателни субстантиви, по-често е нахърнена експресивната натовареност на ИТ, а при съдържащи ПИ нееднократно се регистрира деформация на цялостната прагматична ценност на оригинала.

Проведеният анализ показва, че успешното транслиране в превода на културните нагласи и представи, кодирани в конотациите на лексикалните единици и актуализирани в метафори, преносни значения, производни думи и УС, се определя от различни фактори: от степента на сходство на тези нагласи и представи в изходната и приемащата лингвокултура, от съотношението на образните системи на ИЕ и ПЕ и на конотативния обем на техните лексеми, от единицата, в която се материализира конотацията, от функционалните характеристики на тази единица в контекста и, не на последно място, от това, доколко преводачът е в състояние да проникне в етнокултурните смисли на ИТ и да ги предаде в ПТ без загуба или деформация.

Изборът на правилна стратегия във всеки отделен случай изисква комплексен подход, при който се вземат предвид системно-езиковите, прагматичните, когнитивните, лингвокултурните и контекстуалните параметри на конкретния акт на интеркултурна комуникация, какъвто е всеки един превод.

Литература, цитирана в автореферата

Апресян 1995 – Апресян Ю. Д. Избранные труды. В 2 томах, Т. 2. Интегральное описание языка и системная лексикография. М.: Языки русской культуры, 1995.

Гудков, Расказов 2010 – Гудков Д. Б., Расказов А. С. Динамика русского лингво-культурного пространства (на примере прецедентного имени) // Язык, сознание, коммуникация. / Под ред. Н. В. Уфимцевой, В. В. Красных, А. И. Изотова. № 40. М.: МАКС Пресс, 2010, 61-67.

Дюбоа 2003 – Dubois Ph. La connotation // Encyclopaedia Universalis. France SA, version multimedia 9. 2003.

Занглигер 1997 – Занглигер В. Ф. Метафоры с зооморфизмами в русских и болгарских пословицах. // IV Международный симпозиум МАПРЯЛ. Сопоставительные и сравнительные исследования русского и других языков. Доклады. Белград, 1997, 223-226.

Захаренко, Красних, Гудков, Багаева 1997 – Захаренко И. В., Красных В. В., Гудков Д. Б., Багаева Д. В. Прецедентное имя и прецедентное высказывание как символы прецедентных феноменов. // Язык, сознание, коммуникация. № 1 / Ред. В. В. Красных, А. И. Изотов. М.: Филология, 1997, 82-103.

Звегинцев 1957 – Звегинцев В. А. Семасиология. М., 1957.

Зубкова 2008 – Зубкова Л. И. Культурогенный потенциал прецедентных имен и фамилий русской культуры (по произведениям „деревенской” прозы второй половины XX в.). // Вестник ТГУ. Серия: Гуманитарные науки, № 1 (57), 2008, 171 – 177.

Легурска 2002 – Легурска П. Анализ на предметните имена в руския и българския език. Българско езикознание, т. 3 – Проблеми на българската лексикология, фразеология и лексикография, София, 2002, 89– 149.

Маслова 2001 – Маслова В. А. Лингвокультурология. М.: Академия, 2001.

Огдонова 2000 – Огдонова Ц. Ц. Зооморфная лексика как фрагмент русской языковой картины мира. Дис. ... канд. филол. наук. Иркутск, 2000.

Отин 2003 – Отин Е. С. Коннотативные онимы и их производные в историко-этимологическом словаре русского языка. // Вопросы языкознания, № 2, 2003, 55-72.

Рецкер 2007 – Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. Очерки лингвистической теории перевода. М.: Р. Валент, 2007.

Телия 1996 – Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. М.: Языки русской культуры, 1996.

Телия, Опарина 2011 – Телия, В. Н., Опарина, Е. О. Культурная коннотация как способ воплощения культуры в языковой знак. // Культурология, № 1, 2011, 145-148.

Токарев 2003 – Токарев Г. В. К вопросу о типологии культурных коннотаций // Филологические науки, №3, 2003, 56-60.

У Гохуа 1995 – У Гохуа. Национально-культурные аспекты семантики русских номинативных единиц (с позиции носителя китайского языка): Дис. ... д-ра филол. наук. М., 1995.

Уфимцева 1986 – Уфимцева А. А. Лексическое значение // Принципы семиологического описания лексики. М.: Наука, 1986.

Фрост 2006 – Фрост С. Г. Лингвокультурологический аспект исследования коннотаций (на примере коннотаций существительных тематической группы „семья”). Дис. ... канд. филол. наук. Челябинск, 2006.

Шаховски 1982 – Шаховский В. И. К типологии коннотаций. // Аспекты лексического значения. Воронеж: Изд-во ВГУ, 1982, 29-34.

Экскерпирана литература, цитирана в автореферата:

А. И. – Иванов А. Вечный зов. М.: Военное издательство, 1986. / Иванов А. Вечный зов (прев. С. Владимиров, М. Наков). С., 1979.

А. М. – Маринина А. Шестерки умирают первыми. М.: ЭКСМО, 1997. / Маринина А. Пешките падат първи (прев. З. Петрова). ИК „Хермес”, 2002.

Д. Р.* – Рубина Д. На солнечной стороне улицы. М.: ЭКСМО, 2007. / Рубина Д. По слънчевата страна на улицата (прев. Т. Балова). С.: Дамян Яков, 2008.

М. Б.* – Булгаков М. А. Собачье сердце. // Собрание сочинений в 5 т., Т. 2. М.: Художественная литература, 1989. / Булгаков М. А. Кучешко сърце (прев. Б. Мисирков). С.: Народна култура, 1989.

М. С.* – Степнова М. Женщины Лазаря. М.: АСТ, Астрель, 2011. / Степнова М. Жените на Лазар (прев. А. Григорова). Изд-во „Прозорец”, 2014.

А. П. – Приставкин А., „Ночевала тучка золотая” // НКРЯ.

Б. А. – Акунин Б., „Ф. М.” // НКРЯ.

Списък на приетите съкращения

- б.** – българска езикова единица
- БЕ** – български език
- ИЕ** – изходен език
- ИТ** – изходен текст
- К** – конотативно значение
- НКРЯ** – Национальный корпус русского языка
- ПЕ** – преводен език / език на превода
- ПИ** – прецедентно име
- ПТ** – преводен текст / текст на превода
- РЕ** – руски език
- р.** – руска езикова единица
- ТГ** – тематична група
- УС** – устойчиво сравнение

Справка за основните приноси в дисертационния труд

1. В дисертацията е представено първото комплексно изследване (включващо семантико-прагматичните и функционалните характеристики на конотативно мотивираните словоупотреби) на преводаческия аспект (в рамките на двойката езици руски – български) на националноспецифичните конотативни значения на руски субстантиви. То е базирано на солиден езиков корпус от произведения на руската художествена литература и техните издадени преводи на български език.

2. Лексикалните единици са разгледани в рамките на отделни лексико-семантични групи, което позволява да бъде изведена лингвокултурната значимост на съответния клас и да се съпоставят тенденциите в процесите на конотативно мотивираната метафоризация и деривация на лексемите с различна денотативна семантика.

3. Представено е семантико-прагматичното съдържание на руски субстантиви, чиито конотативни значения не са били обект на лингвокултурологично и транслатологично изследване.

4. За първи път в българската русистика на анализ са подложени конотативните значения на собствените имена и начините за предаването им при превод на български език.

5. Приложен е функционален подход, благодарение на който е възможно извеждането на доминиращите в различните контексти функции на конотативно мотивираните вторични номинации, деривати и УС, които оказват влияние върху преводаческото решение.

6. В дисертацията са предложени аргументирани алтернативни преводачески решения, особено в случаите, когато в оригиналния превод не е постигнато високо ниво на информативно-прагматична и експресивно-изобразителна еквивалентност.

7. Въз основа на извършеното проучване на реализацията в ПТ на прагматично-изобразителния потенциал на конотативните лексикални единици от ИТ са типологизирани основните стратегии при превод на съдържащи такива единици руски прозаични художествени текстове на български език и са изведени общите закономерности, на които следва да се базира изборът на преводаческо решение във всеки отделен контекст.

8. Резултатите от изследването могат да намерят приложение в практиката на преподаване на руски език като чужд с оглед на постигането на високо ниво на лингвокултурна компетентност у учащите се; при провеждането на занятия по теория и практика на превода и по лингвокултурология; при подготовката на спецкурсове, свързани с различните аспекти на интеркултурната комуникация и с разкриването на имплицитната културна информация, кодирана в езика.

Списък с научните публикации по темата на дисертацията

1. Баранова А. Культурная коннотация. Проблемы ее передачи при переводе (на материале русских и болгарских устойчивых сравнений) // Сборник с доклади от юбилейна научна конференция "50 години – врата към образованието и прозорец към света". София: УИ "Св. Кл. Охридски", 2013, 81-88.
2. Баранова А. За (не)преводимостта на културните конотации // „Движение и пространство в славянските езици, литератури и култури”, Сборник с доклади от Дванадесети международни славистични четения. София: УИ "Св. Кл. Охридски", 2015, 252-259.
3. Баранова А. По следам утраченных коннотаций (на материале перевода фрагмента художественного текста) // „Русистика сегодня: традиции и перспективы”, Сборник докладов юбилейной международной научной конференции (София, 23-25. 11. 2016). София: Тип-топ прес, 2017, 81-87.
4. Баранова А. Към въпроса за предаването на конотативните значения на собствените имена при превода // Сборник с доклади от „Паисиеви четения: Хуманитаристиката - традиции и перспективи” (Пловдив, 10-11. 11. 2016), под печат.